BUERDE

DE MISSIS DOMINICIS

I.M.S.

DE MISSIS DOMINICIS.

(PARS PRIMA.)

DISSERTATIO INAUGURALIS HISTORICA

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS

IN

ALMA LITERARUM UNIVERSITATE

FRIDERICA GUILELMA

AD

SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

RITE CAPESSENDOS

DIE V. M. DECEMBRIS A. MDCCCLIII.

H. L. Q. S.

PUBLICE DEFENDET

AUCTOR

RICARDUS BUERDE

BEROLINENSIS.

ADVERSARII ERUNT:

A. DAFFIS, PHIL. DR.

A. LUA, PHIL. CAND.

V. ROSE, PHIL. CAND.

BEROLINI

TYPIS GUSTAVI SCHADE.

DE MISSIS DOMINICIS.

Carolum magnum, postquam per triginta annos omnem operam in regni Francorum et Christianae fidei finibus gladio propagandis collocavit, imperiali corona accepta, totum animum ad internas imperii sui res ordinandas et officiis, per novam dignitatem sibi impositis, satisfaciendum, vertentem videmus. Inter auxilia, quibus opus suum stabilire et immenso imperio, contra rerum naturam vi ingenii sui in unum redacto, longiorem firmitatem tribuere studuit, imprimis memoratu dignum nobis videtur hoc institutum missorum, quo administrationem imperii inter varios cujusque regionis magistratus divisam, proprietate earum satis conservata, in unum contrahere et generales illas notiones, quas de officio imperatoris, summi christiani nundi rectoris, mente conceperat, perducere operam dedit, quod nullo alio illius temporis monu-

mento, summa, quae semper in civitatibus gubernandis valebunt, principia tam clare perlucent, et satis ampla legalium documentorum copia conservata, usque in singulos procedendi modos rationem initam perspicere nobis contingit. Itaque sequentibus paginis pro nostris debilibus viribus huic politico experimento adesse tentemus.

Imperialis coronae dignitate in Caroli Magni caput translata, aedificium illud militaris ecclesiasticae civitatis, cui fundamenta prima jacta erant, quum Pippinus cum Romano pontifice conjunctionem inierat, ad potentias suas noviter emergentes contra adversarios undique se opponentes invicem defendendum, ad summum fastigium pervenerat. Principium, nationes, naturalis diversitatis ratione posthabita, religionis communione contineri, quod prius quoque, etsi obscure, bellis a Carolo contra paganos gestis inerat, Alcuini familiaritate in animo ejus ad majorem conscientiam excultum, inde satis clare in imperii gubernatione apparet, et effigiem illam christianae civitatis, qua singuli secundum ordines discreti, membra magnae communionis corpora animasque simul complectentis, pro suo loco legibus defensi, ipsi legaliter vivant, et imperatorem summum omnis legis auctorem respiciant, ad effectum perducere omni modo studuit.

Vix ab Italia regressus, imperator duos fere totos annos, placitis Aquisgrani habitis, noviter institutis ordinandis et cum antiquis regni Francorum consuetudinibus reconciliandis vacavit. Perpauca annales de his placitis

nobis tradunt; primi, auctumno anni 801 habiti plerisque ne ulla quidem mentio fit, cujus memoria annalibus Juvavensibus majoribus solis nobis asservata est:

Amal. Juvav. maj. ad. a. 801. „Carolus synodum examinationis episcoporum et clericorum fecit in Aquisgrano, mense Novembre [1]).“

Cujus synodi asservata habemus:

„Capitula ac divinarum scripturarum scripta, quae electi sacerdotes custodienda atque implenda censuerunt [2]).“ Sacerdotum enim, quos maxime idoneos ministros consiliis suis perducendis, Carolus sibi elegerat, ordinem re formari, et animo, quem per omnes populi sui ordines propagari voluit, primos impleri, necesse fuit. Itaque ad res ecclesiasticas solas haec capitula pertinent; veteres constitutiones de ecclesiis aedificandis ac restaurandis, evangelio festis et dominicis diebus praedicando, officiis rite celebrandis, omnibus doctrinae et disciplinae regulis pro honore ecclesiae observandis et imprimis moribus devitandis, quae dignitati eorum in laicorum oculis detrimentum importare possint, renovantur, novi publici rerum status, precibus tantum pro vita imperatoris ac familiae ejus jussis, ratione habita.

---

[1]) Pertz Monum. I. p. 87. Ordo temporis in hoc loco perturbatus est, pergunt enim „et alium mense Aprilis, tertium mense Martis“ Aprilem Martio anteponendo; si enim Martium anni 803 intelligere volumus, quod, quum pashali festo annum incipiant, et re vera vere anni 803 Aquisgrani placitum habitum sit, facere possumus, generale placitum illud auctumnale anni 802, ceteris annalibus satis vindicatum, omissum est.

[2]) Pertz Monum. t. III. p. 87—89.

Per totam hiemem usque in aestatem sequentis anni, ubi per breve tempus in Arduenna silva venatibus indulsit [1]) imperator Aquisgrani versatus est, legalibus constitutionibus vel definiendis vel praeparandis, ut, disertis traditionibus nos deficientibus, ex rerum eventu merito nobis conjicere licet, occupatus. Cujus anni veri prima quoque missorum delegatio adscribenda est, quum annales Laureshamenses [2]) quibuscum chronicon Moissacense ad ann. 802 ad verbum paene congruit, aperte eam ante magnum placitum, mense Octobri habitum ponit.

Quum autem Carolus ne hoc quidem instituto elementum plane novum constitutioni adjungeret, sed a sola res novandi cupidine prorsus alienus, probatis jam neque a moribus populi abhorrentibus instrumentis uteretur, priusquam eum in via sua ultra progredientem comitamur, nobis investigandum erit, quid de missis priore jam Francorum aetate traditum sit.

Non minima regii imperii praestantia in eo posita est, quod rex singulis casibus, novis necessitatibus, subitis periculis, quae communem rerum orbem excedunt, neque raro in quaque civitate eveniunt, potestate ordinariorum magistratuum, qui ad satisfaciendum per legitimas normas perpetuis civitatis necessitatibus constituti sunt, non sufficiente, propriae auctoritatis suae vim objiciat. Quae regia auctoritas eo saepius ipsa agendo procedit, quum populus, regibus ducibus, in novum rerum statum transiit, legitimae autem formae, quibus usque adeo publica ci-

[1]) Annal. Einhard. ad. a. 802.

[2]) Annal. Lauresham. a. a. 802. Pertz Monum. I. v. 38.

vitatis constitutio nixa erat, eidem nondum accommodatae sunt, sicut Francis, Gallia expugnata, evenerat. Merovingorum potentia, multis Romanorum imperatorum juribus eis adcrescentibus, quamquam Germanica regiae potestatis fundamenta conservata sunt, valde adaucta, Francorum contra libertas deminuta est; magna placita omnium liberorum, quae rerum natura in parvis modo territoriis fieri possunt, finibus regni tam late propagatis, sponte evanescunt; Campi Martii in Gregorii Turonensis libris, spatium unius saeculi complectentibus, ne semel quidem mentio fit; nec ulla vera populi repraesentatio Merovingorum tempore in Francorum regno constitit [1]); concilia optimatium reges habuerunt, quorum participes, dum integra auctoritate sua utuntur, ad libitum convocant neque consilio eorum ullo modo obstrictos se putant; populi libertati in minoribus tantum communibus centenis pagisque locus concessus est. Singulis pagis comites, qui vicarii regiae potestatis omnem administrationem gererent, praepositi erant; summum militare plurium pagorum regimen ducibus commissum erat, et juxta hos saeculares praefectos episcopi quoque politicam potentiam suam, ultimis Romani imperii temporibus comparatam [2]), gratia regum novis juribus adornaverant. Sed quamvis summa in comitibus eligendis reges providentia uterentur [3]) auxilium quoque, a Carolo Magno tam strenue ad-

---

[1]) cf. Waiz Deutsche Verfassungsgeschichte II. p. 495 seq.

[2]) cf. Guizot histoire de la civilisation en France I p. 127 seq.

[3]) Marculfi formul. I, 8. Praecipue regalis in hoc perfecta conlaudatur clementia, ut inter *cuncto populo bonitas* et vigilantia requiratur personarum; nec facile cuilibet judiciariam

hibitum, ecclesiae vi secularem justitiam vel adjuvandi, vel corrigendi, in mentem eis veniret[1]), propria tamen semper providentia eis opus erat, ut necessarius in regno administrando consensus observaretur, neve praefecti potentiam sibi commissam, regis et populi utilitate posthabita, in suum quaestum augendum verterent. Quum autem reges soli suis viribus huic curae satisfacere non possent, e proceribus, summis in palatio honoribus fungentibus, electos per provincias dirigebant, qui et singula mandata perficerent et malis, neglegentia vel fraude comitum commissis mederentur[2]). Viros illustres saepe hoc

convenit committere dignitatem, nisi prius fides seu strenuitas videatur esse probata. Ergo dum et fidem et utilitatem tuam videmur habere compertam, ideo tibi actionem comitatus .... in pago illo, quem antecessor tuus ille usque nunc visus est egisse, tibi ad agendum regendumque conmisinus, ita ut semper erga regimine nostro fidem inlibatam custodias et omnis populus ibidem commanentes, tam Franci Romani Burgundiones quam reliquas nationes sub tuo regimine et gubernatione degant et moderentur, et eos recto tramite secundum leges et consuetudinem eorum regas, viduis et pupillis maximus defensor appareas, latronum et malefactorum scelera a te severissime opprimantur; ut populi bene viventes sub tuo regimine gaudentes debeant consistere quieti; et quicquid de ipsa actione in fisci ditionibus speratur, per temet ipsum annis singulis nostris aerariis inferatur.

[1]) Chlotacharii constitutio cap. 6. Pertz III. p. 2. Si judex aliquem contra legem injuste damnaverit, in nostri absentia ab episcopis castigetur, ut, quod perpere judicavit, versatim melius discussione habita emendare procuret.

[2]) Gregor. V, 48. Audiens autem Chilpericus omnia mala, quae faciebat Leudastes ecclesiis Turonicis et omni populo Ausovaldum illuc dirigit.

modo delegatos in Gregorii Turonensis libris videmus[1]), nec tamen proprium nomen nec munus certis temporis ac negotii finibus circumscriptum iis fuisse, apparet. Marculfi formula I, 20. *missus* de *palatio* nominatur, secundum partium petitionem pro bonorum divisione ordinanda delegatus[2]), formul. I, 40. missus fidelitatis sacramenti accipiendi causa dirigitur, cui comites, pagenses suos congregantes inferiores esse videntur[3]): ecclesiasticis quoque reges hoc modo usos esse, ex formula I, 23. apparet[4]). Multo magis jam Merovingorum tempore misso-

[1]) Plura exempla allata sunt a Waitzio II. p. 399. 400.

[2]) Walter Corpus jur. germ. III. p. 300. De divisione ubi regis accesserit missus. Dum et divisio vel exaequatio inter illum et illum seu consortes eorum de allode illo aut de agro illo debetur et quatenus petitio illorum adfuit, ut *Missus de Palatio nostro* ad hoc inter eos dividendum vel exaequandum, accedere deberet, ideo cognoscite, quod nos Misso nostro inlustri viro illo ad hoc inter vos viro exaequando visi fuimus direxisse etc.

[3]) ibid. p. 309. Ut leudesamio promittantur Regi XL. Ille rex illi Comiti. Dum et nos una cum consensu procerum nostrorum in regno nostro illo glorioso filio nostro illi regnare praecepimus, ideo jubemus, ut omnes pagenses vestros tam Francos, Romanos vel reliqua natione degentibus, bannire et locis congruis per civitates, vicos et castella congregare faciatis; quatenus praesente *Misso nostro* inlustri viro illo, quem ex nostro latere illuc per hoc direximus, fidelitatem praecelso filio nostro vel nobis et leode et samio per loca sanctorum vel pignora, quae illuc per eodem direximus, debeant promittere et conjurare.

[4]) I. 23. l. c. p. 301. dum et nos ad praesens *apostolico* viro illo aut inlustri viro pro nostris utilitatibus ibi ambulare praecepimus.

rum institutum excultum, intelligeremus, si formulas, appendice Marculfi collectionis contextas, disquisitioni nostrae adhibere, nobis liceret. Quam autem, quum Marculfus ipse opus suum c. a. 660 contexeret, nono saeculo adscribendam esse ex eo apparet, quod formulae 11. 12. sub Carolo Magno a. 810 conscriptae sunt, formul. 8. ad Ludovici pii aetatem pertinet[1]); singulae quidem prioribus jam saeculis redactae esse possunt, sed ipsae formulae, quibus missi discurrentes inter ceterorum magistratuum ordinem nominantur, juniorem originem suam prae se ferunt. Iisdem enim formulis loco honorato, quem Merovingorum aetate antrustiones tenuerant, vassi inveniuntur[2]) quae vox usque in saeculum octavum vim ministri non liberi retinet. Antiquo enim legis Salicae textu vassus servorum numero adscribitur, quod ex tituli inscriptione et compositione 30 solidorum sine dubio concludendum est: Lex Sal. tit. XXXV. De homicidiis servorum vel expoliatis. 5. Si quis vassum ad ministerium

---

[1]) vid. Bignon apud Baluzium Capitularia regum Francorum, additae Marculfi aliorumque formulae veteres II. p. 863.

[2]) Appendix 44. Walter III. p. 364. Emunitas Sanctorum. Ideoque Dominis viris sanctis ac venerabilibus apostolicis in Christi patribus omnibus Episcopis vel omnibus Abbatibus, seu inlustribus atque magnificis viris Ducibus, Comitibus, Vicariis. Centenariis seu omnes *Vassos nostros* vel omnes Missos *discurrentes.* Formul. Lindenbg. 7. confirmatio de emunitates p. 414. Ideoque Dominis civis sanctis ac venerabilibus apostolicis in Christi patribus omnibus Episcopis, vel omnibus Abbatibus, seu inlustribus atque magnificis viris, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, vel omnibus *Vassis nostris* vel omnibus *Missis nostris discurrentibus.*

(quod est horogavo, puella ad ministerium) aut fabrum ferrarium vel aurifice aut porcario vel vinitorem aut stratorem furaverit, aut occiderit, cui fuerit adprobatum, 1200 dinarios qui faciunt solidos 30 culpabilis judicetur [1]).

Eandem vim vox exercet leg. Alemann. 79, 3: Si alicujus seniscalcus, qui servus est, et dominus ejus duodecim vassos infra domum habet, occisus fuerit, 40 solid. componatur; et Marculf. form. II, 17: Quicquid exinde facere elegeris aut — in pauperes dispensare, aut ad vassos nostros vel bene meritis nostris — liberam habeas potestatem [2]).

Paulatim ad liberos homines, qui beneficio accepto, seniori se commendaverant, haec significatio translata esse videtur; neque tamen omnino hae liberorum in privati cujusdam senioris manus commendationes ante saeculum octavum ponendae sunt, neque pro liberis, regi singulari fidelitatis vinculo obligatis, Merovingorum jam tempore vocem usitatam fuisse alii loci citari possunt nisi: Lex Alemann. XXXVI, 4. 5.: Si quis autem liber ad ipsum placitum neglexerit venire . . . . Qualiscunque persona sit, aut vassus ducis, aut comitis aut qualiscunque persona, nemo negligat ad ipsum placitum venire. Et Lex Bajav. II, 15, 1. et omnes liberi conveniant constitutis

---

[1]) Posterioris redactionis textus pro vasso puerum regis ponunt: „Si quis puerum aut puellam de ministerium furaverit, malb. horogant orogania 25 solid. in capite restituat.“ Merkel lex Salica p. 66.

[2]) Plura exempla pro hac vocis vi in diplomatibus usque ad saeculum octavum perdurante a Waitzio II. p. 152 allata sunt.

diebus . . . et nemo sit ausus contemnere venire ad placitum. Qui infra illum comitatum manent, sive regis vassi sive ducis, omnes ad placitum veniant.

Etiamsi igitur singulis regionibus jam septimo saeculo honorationem significationem vox adsciscere cepisset, nequaquam tamen hanc ante Carolingorum aetatem usitatam fuisse, manifestum est. — Duobus formulis, quibus missorum mentio fit, pro vassis amici regis nominantur [1]; si quis autem hac magis generali, significatione,

[1]) Marc. Append. 45. „Carolus gratia Dei rex Francorum tam praesentibus, quam et futuris Dominis sanctis et Apostolicis ac venerabilibus in Christi patribus, Ducibus, Comitibus, Domesticis, Vicariis, Centenariis vel omnio Agentes nostros et juniores ac successoresque nostros, vel omnes amicos nostros, seu et omnes Missos nostros discurrentes.“ Formul. Lindenbr. 38. Carta de mumdeburde regis vel principis .... „vel omnibus Agentibus seu omnibus Missis nostris discurrentibus vel omnibus paribus et amicis nostris bene cupiens vester.“ Voce „amici“ Merovingorum tempore genus quoddam liberorum hominum, a potentibus dependentium designatur. Marculf I. 23. .... omnes causas ejus aut amicorum suorum, tam illorum, qui cum ipso pergunt, quam qui ad propria eorum resident, vel undecumque ipse legitimo redebit mittio“; ingenui homines fuisse videntur, qui, minima plenae libertatis suae parte cessa, tutelam potentis cujusdam, in cujus terris sedebant, sibi comparaverant; igitur gasindis, qui servilis ordinis erant, opponuntur. Marculf I, 24. viro illo cum omnibus rebus aut hominibus suis aut gasindis vel amicis — visi fuimus recepisse“ Marculf I, 32. tam ipse ille quam pares gasindi vel amici eorum absoluti permaneant.“ Quod in Gallia, ubi potentes magna Romanorum optimatium latifundia occupaverant, dum in Germanicis provinciis parva vel mediocria praedia diutius conservantur, haud raro accidisse videtur, quum agricultura multo plurimis liberis ho-

technico vocabulo nondum praevalente, priorem aetatem earum indicari putaret, facile se errasse intelligeret, quod altera regi Caroli nomen tribuitur. Porro duobus aliis formulis missis judiciaria potestas attribuitur; quarum altera [1]) quum eo loco, quem postea scabini semper occupant, rachimburgios habeat, ante saeculi noni initium ponenda est; scabinorum enim primo capitulare a. 803 [2]),

minibus unica quiete vivendi ratio esset. A beneficiis, militiae causa datis, sane haec relatio valde diversa erat; illa a Carolingis primis instituta esse, Roth doctis et subtilibus disquisitionibus suis mihi persuasit (Geschichte des Benefizialwesens) neque minima hujus consilii pars desiderio regum mihi attribuenda esse videtur, quum malo jam inveterato prorsus mederi non possent, prohibendi saltem, ne magna populi sui pars, privatarum studiis dedita, vires suas plane a republica alienaret; Optime potius variae hae necessitudinis conditiones, in quibus formandis Gallorum et Romanorum clientela momenti cujusdam fuerit, voce mitium comprehendi possunt; vide Sybel Entstehung des deutschen Königthums p. 216., qui totam rem a mundio, quod possessores supra omnes in praediis suis manentes exercebant, deducit Waiz l. c. II. p. 292., et Roth Geschichte des Beneficialwesens p. 184. Caroli Magni quoque tempore capitul. minor. a. 803 c. 10. (Pertz III. p. 115.) obvenit. J. Grimm apud Merkel lex Salica p. XII seq. vocem, germanicam originem ejus vindicans, per varie mutatas formas a titulo legis Salicae „mitio fristatio" usque ad miteban, libello germanico saeculi decimi quinti obvium persequitur.

[1]) Marculf. app. 4. . . . . Proinde taliter ab ipsis Missis dominicis, vel illo Comite seu et ab ipsis Rachinburgiis, ipsius advocato in causa Sancti illius vel ipsius Abbatis pro firmitatis studium fuit adjudicatum etc.

[2]) Capitul. minor. a. 803 c. 3. Pertz III. p. 115. Ut missi nostri scabinios, advocatos, notarios per singula loca elegant,

rachinburgiorum ultimo capitulare Pippini regis incerti anni [1]), a Baluzio anno 756 adscripto, mentio fit; qua re igitur prima Carolingorum aetate formulam hanc redactam esse, nequaquam excluditur. In altera [2]) nulla certi temporis indicatio invenitur, nisi quod Missi dominici ipsi Carolingorum aetati eam assignant; neque in formula append. 31., qua missis discurrentibus a rege indicatur, seni cuidam immunitatem militiae et heribanni pro ea solvendi concessam esse [3]).

---

et eorum nomina, quando reversi fuerint, secum scripta deferant." Scarvinus a Warnkönig Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte I. p. 424. subscriptor diplomatis ad a. 745 citatus falsa lectione niti videtur, quum Guérard (vid. Waiz II. p. 422.) pro eo sacerdotem legerit.

[1]) Pertz III. p. 31. c. 7. De justicia facienda, ut omnes justitiam faciant, tam publici quam ecclesiastici. Et si aliquis homo ad palatium venerit pro causa sua, et antea ad illum comitem non innotuerit in mallo ante rachemburgis, aut si causa sua ante comitem in mallo fuit ante rachimburgis et hoc sustinere noluerit quod ipsi ei legitime, judicaverint; si pro ipsis causis ad palacium venerit, vapuletur .... Et si reclamaverit quod legem ei non judicassent, tunc licenciam habeat ad palacium venire pro ipsa causa. Et si ipsis convincere potuerit, quod legem ei non judicassent, secundum legem contra ipsum emendare faciat. Et si comes et rachemburgii eum convincere potuerint, quod legem ei judicassent et ipse hoc recipere noluerit, hoc contra ipsos emendare faciat.

[2]) Marculf append. 7 .... Sic ipsi homini fuit judicatum, ut ipsam terram ante ipsos Missos dominicos secundum suam legem ipsi venerabili viro illo Abbati reddere vel revestire deberet.

[3]) Marculf. app. 31. .... seu Missis nostris discurrentibus. Cognoscatis, quia in nostra eleemosyna taliter isto praesente

His documentis excultioris jam instituti formae e Merovingorum aetate remotis, in primis initiis hoc, illis regnantibus, perstitisse, nobis concludendum est, neque verisimile, illos parvo temporis spatio, dum inconcussa potentia sua uterentur, vim propriae auctoritatis in omnibus administrationis directionibus ad arbitrium exercitae certis agendi rationibus subjecisse. Potius sicut comites, qui juxta vicarios, perpetuo singulis pagi sui centenis praepositos, missis pro certo tempore aut singulis negotiis perficiendis delegatis, utebantur [1]), reges quoque,

illo, dum et ipse senus esse videtur, taliter ei concessimus, ut de omnes hostis vel omnibus bannis seu et aribannus sit conservatur, ut neque vos neque juniores atque successores vestros ipso pro hoc inquietare res dismanare non praesumatis" etc. heribanni enim census jam Merovingorum aetate mentio fit; ut Childebertus II. ecclesiae Spirensi immunitatem heribanni donat. Acta Palat. VII. p. 182.

[1]) Lex Alemann. XXXVI. 1. Conventus autem secundum consuetudinem antiquam fiat in omni centena coram comite aut misso, et coram centenario. XXXVI. 4. Si quis semetipsum non praesentaverit aut comiti aut centenario aut misso comitis." etiam Carolingorum aetate missi comitum inveniuntur et Walafridus Strabo cum chorepiscopis eos saeculo nono comparat; Walafrid. Strab. de exordiis rerum ecclesiasticarum c. 31. Porro sicut comites quidam missos suos praeponunt popularibus, qui minores causas determinent, ipsis majora reservent: ita quidam episcopi chorepiscopos habent, qui in rebus sibi congruentibus, quae injunguntur efficiant." Chorepiscopi capitulare a. 829 adjutores episcoporum nominantur. Pertz III. p. 329. Deinde (missi inquirant) quales sint adjutores ministerii eorum, i. e. corepiscopi, archidiaconi, et vicedomini, et presbyteri per parochias eorum, quale scilicet studium habeant in doctrina, vel qualem famam habeant secundum veritatem in

ordinariis ad singulas regni partes administrandas magistratibus legitime constitutis, vim regiae potestatis suae in palatio quasi concentratae per totum regnum acriter sentiri, illustribus viris a se ipsis e palatio directis curabant.

Sed omnino vera publici juris principia in Merovingorum mentibus nunquam ad perspicuitatem pervenerant, quibus regia dignitas ipsa semper privati juris naturam prae se ferebat, et territorium regni ipsius familiae possessionis instar aequa lance dividebatur. Ab iis igitur ipsis regiae potestatis deminutio primum initium cepit, sed mox summa rerum ad optimates transierat, qui officiis suae curae commissis ut novis tantum potentiae suae augendae subsidiis utebantur. Tum omnia dilabuntur et dissolvuntur, ne ecclesia quidem, nondum disciplinae illius vinculis, in qua praecipua sequentibus saeculis hierarchiae vis fundata erat, constricta, omnium rerum perturbationi resistente. Sic omni ordine vel civili vel ecclesiastico dissoluto, Francorum regnum in singula, e quibus contractum erat, elementa dilabi, et, cognatis partibus consociatis, plura regna evadi videbantur, quae Sarracenis et paganis Germaniae nationibus resistere potuisse, veri non est simile, quum fortitudini ac ingenio Pippini ab Heristal, et Caroli Martelli, majoris patre filii contigit, ut singula membra, diversis studiis dedita in unum corpus contraherent[1]), et hunc locum progredienti generis humani cul-

populo." Octavo saeculo interdum episcopi haeretici vagantes, qui legitime constitutis resistunt, hac voce designantur. cf. Rettberg, Kirchengeschichte Deutschlands II. p. 607.

[1]) Einhardi vita Car. cap. II. Carolus, qui tyrannos per totam Franciam dominatum sibi vindicantes oppressit.

tui servarent. Carolus Martellus, perpetuis periculis undique oppressus, internarum rerum ordinem restituere non attentavit. Nihilominus autem gravissimae pro tota publica regni constitutione mutationis auctor ille factus est. Beneficia enim militiae causa datae et senioratus privatorum hominum illius tempore exorta sunt, quum Merovingorum aetate donationes bonorum fiscalium semper fere ad plenam proprietatem datae sint[1]), et regibus solis antrustionum comitatus fidelitatis sacramento adstricta fuerit. Sed rerum necessitate urgente, nequaquam certo consilio permotum eum hoc egisse, verisimile est. Nam omni rerum perturbatione, multi liberi homines inferioris ordinis vel tenuis rei familiaris a potentibus tutelam ac victum petiverant, ideoque dominationes, saepe emunitatibus defensae, proprii paene juris ortae erant; perpetuis bellis, a Carolo gestis, heribannus, in quo semper Francorum militaris constitutio fundata erat, sufficere non poterat, praesertim quum impensae hoc onore impositae satis magnam terrae possessionem requirerent; exercitus vires adaugendae erant et hoc alio modo fieri non poterat, nisi potentibus, in quorum territoriis multi liberi jam publicorum mumerum obliti sedebant, jus, quod aliter comitum

[1]) Marculf. formul. I. 14.: ut ipsa villa — perpetualiter habeat concessa, ita ut eam jure proprietario absque ullius expectata judicum traditione habeat teneat atque possideat, et suis posteris domino adjuvante; vel quicquid exinde facere voluerit, ex nostro permisso liberam in omnibus habeat potestatem. vid. Roth p. 204—208. contra Waiz p. 209 sq. qui ex fisco, voce, pro terris, hoc modo donatis, usitata, jura quaedam regi reservata esse, concludit.

officium erat, hos homines, singulari vinculo sibi adactos, ad edictum regium convocandi et bello ducendi concederetur. Quum ad hanc saepe numerosam manum sustentandam subsidium iis praeberi par esset; terrarum beneficio, unico fere tunc stipendii genere adjuvabantur. Fiscalium bonorum copia priorum regum donationibus jam exhausta, magnae ecclesiae divitiae huic necessitati satisfaciendi occasionem praebuerunt, quam Carolus eo minus praetermisit, quum ipsius interesset, ut nimiae episcoporum opes, qui inter turbas, non tam ecclesiae membra quam urbium, quas incolerent, domini, sicut ceteri optimates, propriis publico damno juribus sibi arrogatis, singulos potentatus constituerant, ad civilem potestatem fundandam frangerentur. Ad arbitrium igitur sedibus dejecit adversantes sibi, et partium suarum studiosos loco eorum instituit, qui militum magis[1]) quam sacerdotum vice fungentes et comitatui suo ipsi bello praeerant, et hominibus, a rege designatis, praedia ecclesiae suae precariae modo, contra censum, semper promissum, raro solutum, possi-

[1]) Gesta abb. Fontan. c. 11. Pertz II, 284. Erat autem (sc. Wido coenobiorum S. Vedasti et Fontanellensis abbas) de saecularibus clericis gladioque, quem semispatium vocant, semper accinctus, sagoque pro cappa utebatur parumque ecclesiasticae disciplinae imperiis parebat. Nam copiam canum multiplicem semper habebat, cum qua venationi quotidie insistebat sagittatorque praecipuus in arcubus ligneis ad aves feriendas erat, hisque operibus magis quam ecclesiasticae disciplinae studiis se exercebat.“ Tales episcopi rei militari dediti illo tempore Milo, „sola jam tonsura clericus,“ Remensis et Trevirensis, Gevielib, Mogontiacae ecclesiae antistites, erant. cf. Rettberg I. p. 307.

denda frequentissime tradebant. Qualis status ecclesiae Francorum etiam a. 742 fuerat, ex Bonifacii epistola ad Zachariam papam scripta, videmus [1]) „Franci enim, ut seniores dicunt, plus quam per tempus octoginta annorum synodum non fecerunt, nec archiepiscopum habuerunt... Modo autem maxima ex parte civitates et episcopales sedes traditae sunt laicis cupidis ad possidendum, vel clericis scortatoribus et publicanis saeculariter ad perfruendum.... Inveniuntur autem quidam inter eos episcopi, qui licet se fornicarios et adulteros dicant non esse, sunt tamen ebriosi vel venatores et pugnant in exercitu armati et effundunt propria manu sanguinem hominum." Ecclesiae igitur ipsi reformandae viro simili vi atque ingenio, quibus Carolus Martellus civitatem restituerat, praedito opus fuit. Quo munere Bonifacius egregie functus est. Principes autem, politica potentia Gallicanae ecclesiae, e qua sibi ipsis pericula evenire potuissent, deleta, novae formae fautores exstiterunt, severa illius disciplina indomitum ac dissolutum populi sui ingenium ad strictiorem ordinem redactum iri, et suae ipsorum etiamtum novae auctoritati sanctitatem illam, quae aliter ex obscura saeculorum antiquitate regiis familiis adcrescere solet, ecclesia adjuvante, adfuturam esse, sperantes. Neque tamen ecclesia hoc saecularis potestatis praesidium, nisi magnae parti libertatis illius, qua antea in internis saltem rebus suis ordinandis usa erat, renuntiando nacta est, quamquam eodem tempore strictiore sub Romani pontificis sedem subjectione prima hierarchiae fundamenta jacta sunt. Ita-

---

[1]) Bonifacii epistolae ed. Würdtwein ep. 71. p. 107.

que concilia post longum intervallum ab eo redintegrata, nequaquam synodi, ecclesiasticis tantummodo rebus occupatae, sunt, sed placita, principum auspiciis habita, et eadem prima nobis documenta praebent novi ordinis, quem Caroli filii, externis periculis remotis, instituere studuerunt. Primum Carlomannus, christianae religioni vere deditus a. 742 Austrasiae quodam loco habuit[1]). c. 1: „Cum consilio servorum Dei et optimatum meorum episcopos, qui in regno meo sunt cum presbyteris, et concilium et synodum pro timore Christi congregavi . . . ut mihi consilium dedissent, quomodo lex Dei et ecclesiastica religio recuperetur, quae in diebus praeteritorum principum dissipata corruit." Consilii optimatium in episcoporum, quos Bonifacius instituerat, et sua ipsa confirmatione mentio fit ibid. „. . . . et per consilium sacerdotum et optimatum meorum ordinavimus per civitates episcopos, et constituimus super eos archiepiscopum Bonifacium, qui est missus sancti Petri."

Annuae synodi, principe praesente, haberi debent. ibid. „Statuimus per annos singulos synodum congregare, ut, nobis praesentibus canonum decreta et ecclesiae jura restaurentur."

Constitutiones ipsae omnes fere ad disciplinam sacerdotum spectant, imprimis mundani et militares mores eorum vetantur. ibid. cap. 2: „Servi Dei per omnia omnibus armaturam portare vel pugnare, aut in exercitum et in hostem pergere, omnino prohibuimus, nisi illi tantummodo, qui propter divinum ministerium ad hoc electi sunt.

---

[1]) Pertz III. p. 16.

Eodem modo Karlomanni capitulare Liftinensi saeculares praefecti nominantur[1]) . . . . 1. omnes venerabiles sacerdotes Dei et comites et praefecti prioris synodus decreta consentientes firmaverunt." Idem ordo rerum in prima Neustriae synodo, quam Pippinus Mart. a. 744 Suessionibus habuit, apparet[2]). . . 1. Dum plures non habetur incognitum, qualiter nos in Dei nomine, una cum consensu episcoporum, sive sacerdotum vel servorum Dei consilio, *seu comitibus et optimatibus Francorum*, conloqui apud Suessionis civitas synodum vel concilio facere decrevimus. 2. Propterea una cum consilio episcoporum et *optimatium meorum consilio* decrevimus, ut annis singulis synodo renovare debeamus . . . 3. idcirco constituimus per consilio sacerdotum et *optimatum meorum*, et ordinavimus per civitates legitimos episcopos, idcirco constituemus super eos archiepiscopus Abel et Ardobertum. 10. Si quis contra hanc decretam, quam 23 episcopi cum aliis sacerdotibus vel servis Dei, una cum consensu principem Pippini *vel optimatibus Francorum* consilio constituerunt . . . transgredire vel legem irrumpere voluerint, judicatus sit ab ipso principe, vel episcopis *seu comitibus* . . ." Summam omnium rerum apud principes fuisse intelligimus. Sed omnino jam primis his novi publici ordinis documentis indoles, quae postea Carolingorum aevo propria emergebatur, implicata esse videtur, conjunctio illa arctissima, quam civitas et ecclesia inierant, ut naturalem hominum licentiam severa civilis justitiae et ecclesiasticae correctio-

---

[1]) a. 743. Pertz III. p. 18.

[2]) Pertz III. p. 20.

nis disciplina opprimendo, in altiorem communionem eos elevarent, quam complexi officiis ab utraque sibi impositis satisfacerent.

Non magnarum divitiarum potentes possessores vel urbium civiles magistratus, sicut inter leudes Merovingorum placitis locum suum occupaverant, conciliis his primis Carolingorum episcopi conspiciebantur, sed vera ecclesiae membra, strenue officiis suis fungentes. Talibus ministris strictae disciplinae adsuetis opus erat ad ordinem valde concussum restaurandum et publicam utilitatem ultro promovendam. Etsi autem ecclesiae a Bonifacio reformatae fautores principes exstiterint, nequaquam tamen in mentem eis venit, ut omnibus commodis a patre ecclesiae damno comparatis renuntiarent. Pravae consuetudini illi, qua milites, partium suarum studio bene meriti, sedes ecclesiasticas praemia acceperant, medebatur quidem, sed bona erepta nequaquam restituta sunt. E contra tunc generalis illa bonorum divisio facta est, quae plerumque Carolo Martello adscripta est[1]). Capitulare a. 742 Car-

[1]) Tota narratio, Carolum Martellum partem ecclesiae bonorum publicasse et in suos usus commodasse, nullis coaetaneis documentis confirmata, Eucherii visione, cujus epistola synodi Carisiacae anni 858 (Baluz. Capit. II, 102.) prima mentio fit, nixa est. Quam autem a Hincmaro Remensi, qui eandem vitae S. Remigii a se scriptae inseruit, inventam esse, Roth articulo libri sui „Von der Säcularisation" et quarta appendice p. 461 — 65 demonstravit. Neque Carolo quidem hoc auxilio opus erat, quum episcopis et abbatibus, ad suum arbitrium, ne canonum quidem regulis observatis, institutis, de tota ecclesiae re plenam potestatem haberet. Huic pravae consuetudini filii ejus renuntiarunt, sed damnum suum divisione, certis normis facta, compensandum curarunt.

lomannus promittit „et fraudatas pecunias ecclesiarum ecclesiis restituimus et reddidimus.“ Concilio Liftinensi autem haec constitutio obviam fit cap. 2. Statuimus quoque cum servorum Dei et populi christiani, propter imminentia bella et persecutiones ceterarum gentium, quae in circuitu nostro sunt, ut sub precario et censu aliquam partem ecclesialis pecuniae in adjutorium exercitus nostri cum indulgentia Dei aliquanto tempore retineamus, ea condicione, ut annis singulis de unaquaque casata solidus, id est duodecim denarii, ad ecclesiam vel ad monasterium reddatur; eo modo ut si moriatur ille, cui pecunia commodata fuit, ecclesia cum propria pecunia revestita sit. Et iterum, si necessitas cogat, ut princeps jubeat, precarium renovetur et rescribatur novum. Et omnino observetur, ut ecclesia vel monasteria penuriam et paupertatem non patiantur, quarum pecunia in precario praestita sit. Sed si paupertas cogat, ecclesiae et domui Dei reddatur integra possessio.“ Similiter in Neustria institutum esse, ex capitula. Suessio a. 844 cap. 3 apparet „et de rebus ecclesiasticis subtraditis monachi vel ancillas Dei consolentur, usque ad illorum necessitati satisfaciant; et quod supervenit, census levetur.“ Quamquam pro tempore modo hae constitutiones edictae erant, nunquam tamen generalis bonorum restitutio exstitit. Ultimo regni sui anno Pippinus, nulla denuo bona ecclesiae se abstracturum esse promisit[1]). Sed per totum Caroli magni regnum

[1]) Capitulare Aquitanicum a. 768. Pertz IV. p. 13. Ut quicquid episcopi abbates, abbatissae vel reliqui sacerdotes de rebus ecclesiarum ad eorum opus habent . . . quieto ordine possideant, sicut in nostro synodo jam constitutum fuit et si quis exinde postea aliquid abstraxerit, sub integritate reddat.

disertis verbis beneficiorum ecclesiae mentio fit, quae supra censum, ab omnibus ecclesiae precariis solutum, decimam et nonam quoque persolvere debent[1]).

Gravissimis inter ecclesiam et civitatem causis dispositis, Pippinus ecclesiasticas quoque synodos habuit, quibus sacerdotum tantummodo consiliis regis auspiciis ecclesiae modo res tractabantur; quales fuerunt synodi Vermeriensis anno 753[2]) Vernensis a. 755[3]) Compendiensis a. 757[4]), optimatium in illis nulla mentione facta. Quin capitulare Vernensi binae anno habendae synodi constituuntur cap. 4: Ut bis in anno synodus fiat. Prima mense primo, quod est Martias Calendas, ubi domno rex jusserit, ejus praesentia. Secunda synodus Kalendas Octobris, aut ad Sessionis vel aliubi ubi ad Martias Kalendas inter ipsos

[1]) Capitul. a. 779. c. 13. Pertz III. p. 37. De rebus vero ecclesiarum unde nunc census exeunt, decima et nona cum ipso censu sit soluta; et unde antea non exierunt similiter nona et decima detur. Et sit discretio inter precarias de verbo nostro factas, et inter eas, quae spontanea voluntate de ipsis rebus ecclesiasticis faciunt.“ Longobardica hujus capitularis editione in Italia quoque hoc discrimen exstitisse evincitur c. 14. (p. 39.). Et sit discretio inter precarias de verbo dominico factas et inter eas, quas episcopi et abbates eorum arbitrio vel dispositione faciunt.“ Porro Capitul. a. 803 c. 3. p. 122: „Qui beneficium domini imperatoris et aecclesiarum Dei habet, nihil exinde ducat in suam hereditatem, ut ipsum beneficium destruatur. Capitul. ad Niumagam a. 806. Pertz III. p. 145. . . . cuncti fideles, qui beneficia, tam de rebus ecclesiae quamque de reliquis habere videtur.

[2]) Pertz III. p. 22.

[3]) Pertz III. p. 24.

[4]) Pertz IV. p. 27.

episcopos convenit. Et illi episcopi ibidem conveniant, quos modo vicem metropolitanorum constituimus. Et alii episcopi vel abbates seu presbiteri, quos ipsi metropolitani apud se venire jusserint, ibidem in ipsa secunda synodo convenire faciant [1]).

Duplice episcoporum et papae ipsius consecratione ad regiam dignitatem elevatus, fieri non potuit, quin Pippinus ecclesiae saluti promovendae majorem etiam operam daret. Eodem itinere progredientem filium ejus Carolum Magnum a primis regni sui initiis videmus, qui jam primo capitulare regiae suae dignitatis significationi titulum „devoti sanctae ecclesiae defensoris, atque adjutoris in omnibus apostolicae sedis adjungeret [2]). Hunc autem omnimodo bellis aut pro christiano nomine propagando aut pro apostolica sede contra oppressores ejus defendenda a se gestis vindicare studuit itaque universalem civitatem illam, nullo vinculo nisi religionis communione et fide erga dominum, summum rectorem, coercitam fundavit. Dum omnes ingenii ac regni sui vires huic soli fini dedicans, vix uno bello ad prosperum eventum perducto, in alteram jam expeditionem ruebat, huic operi suo per legitimas institutiones firmando vacare non potuit. Vetera in-

---

[1]) Quod discrimen inter episcoporum omnium et metropolitanorum tantum synodos hic constitutum, disjunctioni respondere videtur, quam Hincmar *de ordine palat.* 29. 30. exstitisse, nobis tradit, inter placita magna auctumno cujusque anni habita, quibus „generalitas universorum majorum tam clericorum, quam laicorum conveniebat, et minora concilia" cum senioribus tantum et praecipuis consiliariis vere habita.

[2]) Pertz III. p. 33.

stituta, jam Francorum regno probata in provincias noviter expugnatas transtulisse satis habuit, ideoque rara omnino per totam primam regni sui periodum inveniuntur legalia documenta, quorum pleraque ad Langobardorum regnum aut Saxoniae partes subjectas pertinent, quorum instituta Francorum regni formis accommodanda erant. Neque difficiliter hoc apud Langobardos factum est, quorum constitutio eisdem fere ac Francorum posita erat fundamentis. Saxones autem non modo patrum religionem sed antiquam etiam popularem libertatem, quae apud Francos jam olim evanuerat, parvis pagellis suis et magnis nationis totius placitis ad Visurgium servatam[1]), defenderunt. Victoria denique reportata, pari strenuitate opus erat, ut vi subacti mores quoque victricis nationis inducerent. Quibus gravissimis curis non semper comitum ordinaria potestas[2]), parvo territorio circumscripta sufficere

---

[1]) Hucbaldi vita S. Lebuini. Pertz. II. p. 361.

[2]) Comites in Longobardorum regno ducum locum occupabant. Pippini capitul. a. 782 c. 7. Pertz III, p. 43.: „De universali quidem populo, quis ubique quaesierit, suscipiat tam a comitibus suis, quam etiam a castaldiis, seu ab sculdaissihis, vel loci positis juxta ipsorum legem absque tarditate. Et si comis Franciscus distulerit justitias faciendum . . . juxta ut eorum fuit electio, ita poenae subjaceat, et de illorum honore fiat, sicut Fraucorum est consuetudo. Et de Langubardiscos comites qui ex ipsis neglectum posuerit justitias faciendum, sicut ipsorum lex est, ita componat. . . . cf. Hegel Geschichte der Städteverfassung von Italien II. p. 11 sq. Iidem Saxoniae impositi sunt. Annal. Lauresham. a. a. 782. . . . constituit super eam ex nobilissimis Saxones genere comites. Capitula. Paderborn. a. 785 c. 29.: Ut universi comites pacem et concordiam

poterat; hic igitur, quum ducibus militaris sola defensio totius provinciae committeretur[1]), novo instituto missorum, quod eodem tempore a Carolo instauratum invenimus, utilitatem suam probandi occasio oblata est. Primo missi rursus apparent in capitulare, a synodo Mart. a. 779 Heristallii habita, promulgato. Pertz III. p. 38. c. 21. Si comis in suo ministerio justitias non fecerit, missos nostros casa soniare faciat usque dum justitiae ibidem factae fuerint. Et si vassus noster justitiam non fecerit, tunc et comis et missus ad ipsius casa sedeant, et de suo vivant, quousque justitiam faciat." Hoc modo magistratum plane novum institui non posse, manifestum est, potius novum aliquod unus in eum transferri videtur, neque tamen ex hoc loco discerni potest, utrum perpetuo jam officio missi fungerentur an pro singulis casibus per comitatus dirigerentur. Gravioris jam momenti institutum factum esse videtur capitulare generali a. 783[2]) cap. 5. „De compositionibus quae ad palatium pertinent. Si comites ipsas causas commoverint ad requirendum, illam tertiam partem ad eorum recipiant opus, duas vero ad palatium. Et si per suam negligentiam remanserint, et missus dominicus ipsas causas coeperit inquirere, tunc volumus, ut ipse comes illam tertiam partem non habeat, sed cum integri-

---

ad invicem habere studeant . . . c. 30.: si quis comitem interfecerit . . . . hereditas illius ad partem regis eveniat cap. 31.: Dedimus potestatem comitibus bannum mittere infra suo ministerio de faida vel majoribus causis in sol. 60.

[1]) Hoc solum concedendum est, Doenniges Deutsches Staatsrecht und Staatsverfassung I. p. 192 sq.

[2]) Pertz III. p. 46.

tate ad palatium veniat." Quamquam hic quoque, comitibus in justicia exercenda adjuvandis vel corrigendis, munus eorum circumscriptum est, fieri non potuit, quin, comitibus totam pagi sibi commissi administrationem gerentibus, etiam ad alias ejus partes cura eorum pertineret. Cujus rei indicium ejusdem legis capitulum 8 nobis affert. „Si cui res in elymosina datae sunt, et ipse mortuus fuerit antequam eas dispenset, tunc missus dominicus una cum episcopo parochiae ipsius consideret, qualiter in domni regis mercede ipsa aelymosina fiat facta et infra triginta noctes impleta esse debeant."

Distinctius autem ex Longobardici regni legalibus documentis apparet, ubi jam Capitulare Mantuano a. 781 cura rei telonariae iis tribuitur[1]) cap. 8. „De telonariis: ut nullus aliter tolloneum praesumat facere, nisi ad locis antiquis legitimis, et cui injuste tollitur secundum lege componat, et insuper vanum nostrum ad missi nostri componat." Multo gravioris momenti eorum auctoritas elucet ex Capitulare pro regno Longobardico a. 786 promulgato, quo missi omnes homines ad fidelitatis sacramentum denuo adigere jubentur. Primo hic distinctius eorum rationem procedendi nobis cognoscere licet; certus inter ceteros magistratus locus iis assignatur et comites diserte iis subjiciuntur. Necessitatem renovandi hujus fidelitatis vinculi explicare missis praecipitur[1]); ab episcopis et abbatibus, comitibus et vassis regalibus sacramentum ipsi accipiunto,

[1]) Pertz III. p. 51. c. 6.: De singulis capitulis quibus dominus rex missis suis praecepit, qui nulla sacramenta debeant audire et facere, quam ob rem istam sacramenta sunt necessaria, per ordine ex antiqua consuetudine explicare faciunt...

a cetera multitudine et pagensium et vassorum et fiscalinorum singulis centenis advocati, vicarii et centenarii et judices eorum missis secum adportanto; de iis, qui e comitatu effugerunt aut sacramentum recusarunt, comites missis rationem reddunto, qui fugitivos regi ipsi denuntient [1]). Simul autem, omnis rerum novarum cupidinis per regnum removendae causa, missis mandatur per singulos pagos, comite administrante, legationem perficere, omnes molestias inquirere, injuste facta emendare et quemque in lege sua defendere [2]). Summam pro exercitu parando et promovendo curam sibi commissam habent, majore auctoritate sua comites, in *ministeriis* eorum munere fungentes, vel adjuvantes vel coercentes [3]). Territorium

---

1) ibid. c. 7.: Quomodo illum sacramentum juratum esse debeat ab episcopis et abbatis sive comitibus vel bassis regalibus, nec non vicedominis archidiaconibus adque canonicis ...; deinde advocatis et vicariis, centenariis, sive fore censiti presbiteri, atque cuncta generalitas populi tam puerilitate annorum 12 quamque de senili, qui ad placita venissent ..... omnes jurent et nomina vel numerum de ipsis qui juraverunt ipsis missis in brebem secum ad portent. Et comites similiter de singulis centini esse noti, tam de illos qui intra pago nati sunt, pagensales fuerint, quamque et de illis qui alium de in bassallatico commendati sunt .... Et si fugitivum quis devenerint, domno regi nuntiatum fiant per ipsos missos.

2) ibid. c. 8.: Explicare debent ipsi missi, qualiter domini regi dictum est, quod multi se conplangunt legem non habere conservatam, et quia omnino voluntas domini regis est, ut unusquisque homo suam legem pleniter habeat conservatam ... Et per singulos inquirant, quale habeant legem ex nomine, et nullatenus sine comite de ipso pago istam legationem perficiant.

3) ibid. c. 9. p. 52.: Ut parata servitia habeant ipsi missi

regni in diversas provincias secundum circuitum legationis eorum divisum fuisse, ex hoc apparet; propria placita eos habuisse, quibus proceribus legationis suae collectis a rege sibi mandata traderent et querelas acciperent, verisimile est. Capitulare Paderbrunnensi quoque conventuum a missis habitorum mentio fit juxta placita comitum[1]) sed hi singularibus modo casibus, necessitate quadam emergente, definiri videntur. Quaeritur jam, utrum constitutionibus nostri Longobardici Capitularis perpetuus pro singularum regni partium administratione magistratus poneretur an hoc modo urgentibus malis praesentis modo temporis mederetur. Turbae, quarum in ipso capitulare mentio fit[2]), primo Caroli animum ad civilium rerum curam vertisse videntur, ut fidelitatis vinculo redintegrato nationem firmius sibi adstringeret et totum internae administrationes ordinem diligenti inquisitioni subjiceret. Quamquam singula negotia missis mandata momenti im-

---

una cum comitibus qui in eorum ministeriis fuerint, ut omnes generaliter hoc anno veniant hostiliter in solatio donni regis, sicut sua fuerit jussio, et pacem in transitu custodiant infra patria qui per epistolas suas de voluntate sua iis significare vult, quardo vel ubi debeant inter se conjungi.

[1]) cap. a. 785. c. 34. Pertz t. III. p. 50.: Interdiximus ut omnes Saxones generaliter conventus publicos nec faciant, nisi *forte* missus noster de verbo nostro eos congregare fecerit. Sed unusquisque comes in suo ministerio placita et justitias faciat.

[2]) c. 6. Pertz III. p. 51.: et quia modo isti infideles homines magnum conturbium in regnum domini Caroli regi voluerunt terminare, et in ejus vita consiliati sunt, et inquisiti dixerunt, quod fidelitatem eis non jurasset.

primis necessitati respondere videntur, eorum opera pro similibus turbarum causis, semper emergentibus, removendis, illum identidem usum fuisse, ex rerum natura nobis conjicere licet. Munere quodam fungentes in Longobardico regno etiam Capitulare Papiense anno 789 eos nobis probat, ubi singularis negotii cura iis committitur[1]), quum hujus soli negotii ne ita quidem gravis perficiendi causa eos directos esse verisimile non sit. Turbae, quae a. 786 magnum in Caroli regno conturbium generaverant, rebellio nobilium quorundam in Austria et Thuringia erant[2]). Etsi igitur pro Italia sola documenta legalium constitu-

[1]) Capitul. Papiens. c. 10. Pertz III. p. 71.: Placuit nobis de illis feminis quarum mariti in Frautia esse videntur, ut missi nostri per regnum nostrum hoc debeant inquirere, si eorum justitias sic pleniter habeant, sicut fuit jussio domni nostri, an non. Et qui sic habuerit bene. Autem, tunc volumus, ut ipsi missi nostri ita conpleant, sicut domnus noster demandavit.

[2]) Annal. Lauresh. a. 786. Pertz I. p. 32. Rebellare conati quidam comites ac nonnulli nobilium in partibus Austriae ac coegerunt, quos poterant, ut contra dominum regem insurgerent. Cumque perspicerent, quod opus implere non possent, exterriti latebras undique quaesivere. Quod compertum dominus rex solita clementia jussit eos ad se venisse. Mense Augusto apud Wormaciam *synodum episcoporum ac conventum magnificum* coire fuit, ubi decernens, quod hi, qui potissime in hac conjuratione devicti sunt, honoribus ac luminibus privarentur, qui innoxii seducti sunt, absolvit .... Annal. Nazar. a. 786. Pertz I. p. 42. Turingi consilium fecerunt, ut Carolum regem dolo interficerent, et si hoc perpetrare non valuissent, saltem, ut non ei obedissent .... Annal. Emmer. maj. Hartrat malum consilium fecit.

tionum, quibus illae causae fuerant, nobis asservata sunt, pro ceteris quoque regni provinciis imprimis iis, quibus sedes mali inerat, illas promulgatas esse certum est. De sacramento saltem fidelitatis capitulare a. 789, quod summam diversarum legalium constitutionum continet, brevem nuntium nobis affert, e quo circa illos annos iterum illud ab omni regni populo postulatum esse, nobis conjicere licet [1]). Magistratus autem, qui regis nomine illud acceperunt, missos fuisse, verisimile est, qui eodem capitulare non minima parte posterioris auctoritatis suae jam praediti apparent, potestate ceteros civiles et ecclesiasticos magistratus coercendi [2]) et cura beneficiorum regalium [3]). Hoc sacramentum nequaquum a Carolo primum introductum est, Merovingorum potius tempore ab omni populo regibus solvebatur [4]). Sed, quum paratae semper

[1]) Pertz. III. p. 68 c. 2.: De sacramentis fidelitatis causa quod nobis et filiis nostris jurare debent, quod his verbis contestari debet: Sic promitto ego ille partibus domini mei Caroli regis, et filiorum ejus, quia fidelis sum et ero diebus vitae meae, sine fraude et malo ingenio." Capitulare Missis Aquitaniae datum Pertz IV. p. 14. propter hujus sacramenti mentionem a Pertzio anno 789 assignatur.

[2]) Pertz III. p. 69. c. 11.: De eo, quod missi nostri provideri debent, ne forte aliquis clamor super episcopum vel abbatem seu abbatissam, vel comitem, seu super qualemcunque gradum sit et nobis renuntiare.

[3]) ibid. c. 49.: Ut missi nostri provideant beneficia nostra quomodo sunt condirecta, et nobis renuntiare sciant.

[4]) Eichhornii sententia (D. St.- u. R.-Gesch. § 26.) hoc sacramentum a leudibus solis, quos ille secretum populi ordinem regibus, beneficiis acceptis, singulari fidelitatis vinculo adstrictum intelligi vult, datum et Carolingorum demum tempore

militiae necessitate prohiberetur, ne potentiam optimatium, variis privatae necessitudinis formis nimis adauctam imminueret, conjunctionibus illis inter seniores et homines eorum, feudalis constitutionis principiis, evertendis, periculum tamen inde regiae auctoritati imminens sagaciter suspicans, commune vinculum, quo totus populus erga regem obligatur, omni modo sustentare ac firmare studuit. Itaque, quum conspiratione Austriae nobilium pericula haec primo erumperent, antiqua illa obligationis forma usus est [1]), cui non modo omnes libertate plena fruentes, sed homines quoque senioribus adstricti subjecti erant [2]). Sed debilis verbi et sacramenti soli vis

in ceteram populi multitudinem translatum esse, cum opinione de Merovingorum monarchia, feudali imprimis vinculi stabilita, sibi persuasa continens, multis Gregorii locis refutatur; exempli gratia Greg. Turon. IX, 30.: Post mortem vero Chlotacharii regis Chariberto regi hic populus sacramenta dedit, similiter et ille cum juramento promisit, ut leges consuetudinesque novas populo non infligeret. ibid. IX, 31. Austrovaldus Carcassonam accedens sacramenta susceperat, ipsosque populos ditioni regiae subegerat.

[1]) C. a. 786. 6. P. III. p. 51. Ista sacramenta sunt necessaria per ordine ex antiqua consuetudine. cf. Cap. a. 829. c. 4. Pertz III. p. 354. Item volumus ut missi nostri per totam legationem suam primo omnium inquirant, qui sint de liberis hominibus qui fidelitatem nobis nondum promissum habeant et faciant illos eam promittere *sicut consuetudo semper fuit.*

[2]) C. a. 786. c. 7. sive pagenses, sive episcoporum et abbatissuarum vel comitum hominum, et reliquorum hominum, fiscilini quoque et coloni et ecclesiasticis adque servi, qui honorati beneficia et ministeria tenent vel in bassallatico honorati sunt cum domini sui, et caballos, arma et scuto, et lancea,

est. Potentia opus erat, quae omnes in officiis per illud susceptis contineret, et fideliter permanentibus regiae majestatis defensionem praeberet; iisdem, qui sua vice sacramenta acceperant, a Carolo haec ipsa cura committebatur. Sic ab ipso temporis momento, quo missorum institutum majorem vim adeptum videmus, in eo imprimis industria eorum versatur, ut regni unitatem conservaret, elementa, constitutioni ipsi inhaerentia, quae magis exculta regni vires a publica omnium utilitate in privatorum diversa studia facile divertere poterant, in certos fines reprimeret, et maxima illa bona, quae singulis in civitate tantum bene constituta atque ordinata obtingere possunt, propagari, efficeret.

Quod propositum eorum opera perducere Carolus et successores ejus studuerunt et sic antiquis jam illis saeculis pugna debellata est, quae alia sane ratione alioque eventu gesta modernae historiae initia occupat inter regiam auctoritatem, publicam et communem omnium utilitatem amplectentem et singulorum nimiam privatam potentiam, quae saeculis inter has duas epochas interjacentibus feudalis constitutionis certas formas sibi induerat. Victoria tunc a regia potestate reportari non potuit, quum totus temporis cursus imprimis rei militaris atque fiscalis conditio, quibus semper nervus potentiae inest,

---

spata et senespatio habere possunt, omnes jurent. Capit. a. 802 c. 2. Pertz III. p. 91. Praecepitque ut omni homo in toto regno suo, sive aecclesiasticus sive laicus . . . ., *qui antea* fidelitate sibi regis nomine promisissent, nunc ipsum promissum hominis caesaris faciat. Conventus Attinia. a. 854. P. c. 13. P. III. p. 429. omnes per regum illius Franci fidelitatem illi promittant.

crescentibus seniorum opibus faveret, et Caroli ingenium ipsum hunc eventum removere tantum sed non avertere potuit. Nam defuit ei et exercitus perpetuus, stipendio principis voluntati adstrictus, et magistratus civilis, studiis suis rei publicae utilitati deditus; etiam, quum militiam semper paratam sibi comparare conaretur, ex hoc ipso experimento procerum opes incrementum ceperunt, quum terrarum beneficiis solis seniores permoverentur, ut cum magna hominum suorum manu edictis ejus praesto essent. Sola ecclesia tum communem omnium hominum salutem respiciebat, in ea ordines alioquin separati, consociati erant, in ea cuique vel minimo loco nato opportunitas data erat vel summos gradus adipiscendi. Cujus auxilio, saeculari auctoritati ministram se praebentis, fieri tantum potuit, ut haec consilia sua pro civitate bene ordinanda atque administranda perduceret. Carolus hoc auxilium postulabat et strenue eo utebatur; qui defensor ecclesiae fuerat, rector ejusdem exstitit. Pontificis grato obsequio ad imperialis dignitatis solium, summum christiani mundi regimen vindicantis, elevatus, conjunctione saecularis et ecclesiasticae auctoritatis aedificium imperii sui funditus stabilire suscepit. Arctissima autem illa conjunctio in missis conspicitur, quorum munere inde semper laicus et ecclesiasticus in una legatione mutuo auxilio se adjuvantes fungebantur[1]). Inde denique institutum veram in-

[1]) Capitul. Papiense a. 790. c. 11. P. III. p. 71. ecclesiastici missi discreti a mundanis nominantur „Stetit nobis ut missos nostros, unum monacum et unum capellanum, direxissemus infra nostrum regnum praevidendum et inquirendum per monasteria virorum et puellarum“ . . . . Ex nonnullis locis autem

dolem sibi insitam explicare et summam vim ad civitatis utilitatem adhibere potuit, quam tamen modo obtinebat, quamdiu summum utriusque potestatis regimen una firma imperatoris manu administrabatur.

---

nobis conjicere licet jam ante Caroli elevationem ad imperialem dignitatem interdum ecclesiasticos quoque missorum munere functos esse v. Cap. a. 789 c. 11. (Pertz III. 69.) ubi disciplina episcoporum iis comittitur, Cap. Aquit. a. 789. P. IV. p. 14 sq., ubi arbitrium contentionum de ecclesiae possessionibus et beneficiis precariae forma translatis tribuitur.

VITA.

Natús sum Ricardus Buerde Berolini ante diem XIV Cal. Jan. anno nostri saeculi XXV, patre Henrico, e consiliis rei aedificandae, matre Henrietta e gente D'Espagne. Parentibus optimis superstitibus pio gratoque erga summum numen animo gaudeo. Fidem profiteor evangelicam. In Gymnasio Friderico Guilelmo primis litterarum elementis imbutus, postea Gymnasium Friderico Werderanum frequentavi. Inde maturitatis testimonium nactus hanc almam universitatem Berolinensem adii, juris disciplinae operam daturus atque ineunte vere a. 1844 Rectore Magnifico Lachmann, civibus ejus sum adscriptus. Crescente autem in dies historiae amore, eo adductus sum, ut abjecto juris studio, huic disciplinae totum me dederem. Per Biennium Berolini commoratus scholis interfui Vv. Cll. Puchta, Ranke, Boeckh, Zumpt, Stuhr, Hirsch, Steffens, Werder, Michelet. Deinde Bonnam me contuli, ubi a. 1846, vere ineunte, Rectore Magnifico Deiters inter civium numerum sum receptus et per anni cursum Vv. Cll. Dahlmann,

Welker, Ritschl, Brandis, Monnard audivi. Anno praeterlapso Berolinum reversus iterum inter Universitatis cives sum receptus, Rectore Magnifico Boeckh et per annum praelectiones Vv. Cll. Trendelenburg, Lachmann, Hirsch, Koepke frequentavi. Exercitationibus historicis a viro Ill. Ranke institutis interfui.

Quibus omnibus praeceptoribus, optime de me meritis, summas ago gratias semperque habebo.

THESES.

1. Jam Merovingorum aetate militia commune omnium liberorum, et Francorum et Romanorum, officium erat.
2. Bonorum ecclesiae divisio non a Carolo Martello sed a filiis ejus Carlomanno et Pippino facta est.
3. Capitulare de exercitu promovendo a Pertzio anno 803 adscriptum ad annum 811 pertinere mihi videtur.
4. Maxime dolendum, quod Henrici VI conatus electiciam Regum in imperio Romano - Germanico successionem in hereditariam mutandi ad effectum non pervenerit.
5. Non nisi methodo historica oeconomia politica recte tractatur.

issis dominicis (pars prima)
5733